

1. KAPITOLA

PARALELNÉ ŽIVOTY

Československo, 1938

Veľký pstruh potočný s nádhernou zelenkastou kožou posiatou červenými škvrnami sa chytil na tučnú larvu potočníka visiacu z háčika. Prehltol lahodný kúsok a chystal sa odplávať do hĺbín. Dievčina inštinktívne trhla udicou dohora a rýchlymi pohybmi začala vlasec priťahovať. Ryba bola mocná a nechcela prehrať. Zmietala sa na všetky strany, ale Milena sa nevzdávala. Naopak, sila ryby a jej odhodlanie bojovať o svoj život ju utvrdzovali v presvedčení, že práve ona musí vyjsť z tohto boja ako víťaz. Útek pred problémami nemala vo svojej racionálnej povahe, rovnako však bola otvorená aj romantickým dobrodružstvám.

Obďaleč stál otec a radil jej. To on ju naučil chytať ryby. Bola hrdá, že ju berie ako syna. Keď pstruh vyskočil na mokrý kameň, vydýchla si. Spoločné rybárčenie s otcom mala rada.

Milena bola vysoké, dobre stavané, pekné dievča s tmavohnedými vlasmi a pretiahnutou tvárou s jemnými črtami. Otec bol na ňu pyšný. Všetky kamarátky v triede jej závideli krásu.

V tých časoch žilo na Slovensku približne deväťdesiat tisíc Židov. Väčšinou bývali v mestách a venovali sa obchodovaniu, ale mnohí pracovali ako samostatní živnostníci. Milenin otec, šesťdesiatročný Elias Zinger, bol právnik. Vlastnil advokátsku prax a jeho zamestnanie mu prinášalo spoločenskú prestíž aj stabilné príjmy. Začínal ešte za panovania cisára Františka Jozefa. Niekde na pôjde stále ležal mocnárov starý zaprášený portrét. Kedysi v minulosti Elias dostal nápad zniesť ho a zavesiť na stenu v salóne,

ale slovenskí klienti by pre toto gesto zrejme nemali pochopenie. Skrátka, bol cisárovi vďačný, že za jeho vlády mohol študovať na viedenskej univerzite a potom si otvoriť prax na Slovensku, ktoré bolo v tom čase zapadnutým kútom habsburského impéria.

Keď starý Elias videl, ako jeho mladšia dcéra šikovne chytá ryby, niekde hlboko v duši mu prišlo ľúto, že sa nenarodila ako chlapec. Pre zbožného muža, bez ohľadu na vierovyznanie, neexistuje vari nič dôležitejšie, než mať syna. Lenže Najvyšší sa vo svojej nevyspytateľnej múdrosti rozhodol odmeniť svojho oddaného sluhu dvoma dcérami.

Ako sa patrilo na dobrého „syna“ židovského právnika, Milena sa zaujímala o filozofické a náboženské knihy, takže si medzi ostatnými židovskými dievčatami len ťažko hľadala kamarátky. Stretávala sa však s kresťanmi. Elias síce hľadel na *gójov* s náležitým odstupom, ale k životu pristupoval veľmi pragmaticky. Deviaty z jeho desiatich klientov boli kresťania, preto dcére nebránil, aby sa s nimi stýkala, no domnieval sa, že by tieto kontakty mala obmedziť na minimum.

* * *

Slovenské dievčatá neboli tak dobre situované ako Milena, ale občas ju pozvali na večierok. Na jednom z nich spoznala Dávida, osemnásťročného brata svojej obľúbenej spolužiačky. Keď si Jarka všimla Milenin záujem, vysvetlila jej, prečo sa Dávid správa k ženám tak džentlmenovsky. Vraj slúži v Hlinkovej garde.

„To sú tí, čo rozbíjajú výklady na židovských obchodoch?“ spýtala sa Milena.

„Nie, kdeže,“ opáčila Jarka. „Sú to veľmi pobožní chlapci. Nosia baldachýn nad biskupom počas procesie Božieho tela.“

Kamarátkino vysvetlenie Milenu neuspokojilo. Nevedela pochopiť, prečo je nosenie baldachýnu nad biskupom v očiach katolíckych kamarátov taký zásluhný čin. Dokázala si predstaviť iba

to, že biskup je niekto rovnako dôležitý ako rabín v Bratislave. Napriek tomu sa jej urastený blondín páčil. Z obyčajnej dievčenskej naivity sa teda rozhodla, že si s ním bude prostredníctvom kamarátky tajne vymieňať listy.

Bol to len nevinný flirt, závan mladistvého nadšenia a zároveň túžba spoznať ľudí, ktorí nepatrili do jej sveta. Elias Zinger bol liberálny židovský otec, ale jeho liberalizmus mal svoje medze. Dcéra si nemohla sama vybrať muža, s ktorým by chcela mať vzťah. Mala byť vernou dcérou Izraela. Flirt s Dávidom, ktorý bol vo svojej podstate a forme veľmi detinský, jej umožnil naplniť sebeckú, ale v tomto veku absolútne prirodzenú potrebu získať obdiv chlapca.

Flirtovanie trvalo počas leta tisícdeväťstotridsaťosem. Milena často dávala Dávidovi najavo, že jej na ňom záleží. Hovorila o jeho dôvtipe, o tom, že sa jej páči, ako sa správa k dievčatám, že je veľmi šarmantný, ale zároveň diskrétny a citlivý. Písala mu, hoci vedela, že medzi pobožnými Židmi by žena vyzývajúca muža k aktívnejšiemu konaniu nepochybne spôsobila škandál. Lenže Milena mala sklony k mierne provokatívnemu správaniu. Podvedome cítila otcovo sklamanie, že sa nenarodila ako chlapec, a mimoriadna smelosť, s akou k všetkému pristupovala, v jej rodičoch občas vyvolávala obavy, akým smerom sa bude uberať jej budúcnosť.

Aj napriek medzinárodným nepokojom strávila Milena leto tisícdeväťstotridsaťosem písaním listov Dávidovi. Bavilo ju to. Sama bola prekvapená, akú dôležitosť prikladá tým prázdnyim slovám a s akou vážnosťou prežíva samotné písanie. Každý list pre Dávida niekoľko ráz opravovala, menila tón, aby zdôraznila tie chlapcove vlastnosti, ktoré sa jej páčili, aj tie, ktoré v nej vyvolávali opačné pocity. Keď dostávala odpovede, v ktorých Dávid vyjadroval prekvapenie nad „rýchlo sa vyvíjajúcou známosťou“ a nešikovne vysvetľoval nejakú svoju chybu, začala Milena uplatňovať zvláštnu ženskú „dialektiku“. Napísala, že ju v prvom rade

očaruje jeho vrodená skromnosť, lenže nerozumie jej srdcu. Snažila sa mu iba vysvetliť, v čom spočívajú jeho chyby (napríklad sa neučil francúzštinu). To viedlo k tomu, že s ňou Dávid prerušil kontakty. Zniesol jemné aj očividné ironické narážky, nemohol však vystáť posmech ženy. No Milena ho nechcela úmyselne uraziť.

Začiatkom septembra tisícdeväťstotridsaťosem do každodenného života ľudí v Československu vstúpil rev istého maliara izieb zo Salzburgu, ktorý požadoval dodržiavanie práv nemeckej menšiny v Sudetách. Milenu to vôbec nezaujímalo. Pre ňu bolo podstatné iba to, že prišla o svoju letnú zábavku – Dávida. Mohla ten nevinný žartík predsa potiahnuť o čosi dlhšie. Vnútorne však netrpela. Skôr sa to dotklo jej samolúbosti, tej krehkej, neznesiteľne iritujúcej a pritom úplne prirodzenej stránky ženskej duše.

Rakúsko, 1938

Drasenhofen, Bohom zabudnutá dedinka v Rakúsku ležiaca v tesnej blízkosti československej hranice. Nad maličkým námestím sa týči kostol, jediná stavba, ktorú vidieť na kilometre ďaleko.

Rakúsky vidiek si navzdory plynúcemu času zachoval dávny rytmus života. Deň za dňom sa tu odvíjali podľa jasného a nemenného scenára: zvon na farskom kostole zvolával veriach na omšu a do Weimertovho obchodu si občania chodievali po čerstvé údeniny.

Babička Franza Weimerta mala osemdesiat rokov a v kostole sa snažila byť vždy skôr než ostatní. Sedávala v prvej lavici a pred omšou nahlas odriekala ruženec. Hlboká a úprimná zbožnosť starej ženy mala vplyv aj na jej vnuka, šesnásťročného hlavného miništranta Franza. Bol jej obľúbencom a musel sa podriaďiť želaniu babičky, ktorá spriadala ďalekosiahle plány. V dome Weimertovcov rozhodovala o mnohých záležitostiach, pretože oddávna mala na syna aj nevestu veľký vplyv. V predstavách videla svojho

vnuka ako kňaza oddaného službe Bohu a cirkvi. Ibaže želania sú želania a popri nich sa v Rakúsku diali nezadržateľné zmeny.

Anšlus nebol nijakým prekvapením. Priemerní Rakúšania, ku ktorým patrila aj rodina Weimertovcov, ho prijali ľahostajne. Byť súčasťou veľkého Nemecka, a nie tej smiešnej desaťmiliónovej republiky, to už „niečo“ znamenalo. Mnohí Rakúšania totiž žili spomienkami na zašlú slávu habsburského dvora. Pád republiky pre týchto ľudí nič neznamenal.

Joseph Weimert, Franzov otec, sa tým nijako zvlášť nezaoberal. Naďalej porážal ošípané od okolitých hospodárov, robil z nich tlačienky, údil šunky a v každodennom víre údených bravčových chvostov, hláv a klobás nemal čas premýšľať nad niečím takým abstraktným, ako bola Rakúska republika. Jednoducho nemal na politiku hlavu. Politika je totiž umenie zložitých kompromisov. On kompromisy nemal rád, pretože od neho vyžadovali rozmýšľanie, ktoré tiež nemal rád. Väčšinu dôležitých rozhodnutí prenechával ženám, najmä svojej matke, Franzovej babičke. Okrem kompromisov Joseph Weimert nemal rád Prúšakov, čiže všetkých Nemcov hovoriacich iným prízvukom, než bol ten, ktorý sa používal v Hornom Rakúsku alebo možno ešte v okolí Viedne. Keď sa nacisti prvý raz snažili prevziať moc v republike za vlády kancelára Engelberta Dollfussa, okomentoval to slovami: „Čo si tí odporní Prúšiaci o sebe myslia?“

Anšlus z marca tisícdeväťstotridsaťosem znamenal pre Josepha bezvýznamnú epizódu, na čom mala výrazný podiel jeho matka, rodáčka z Bavorska od rieky Inn. Povedala, že ich rodina tri storočia budovala svoje postavenie poctivých a svedomitých mäsiarov. Žiadny predok Josepha Weimerta v živote nepredával takú hnusnú paštetu, ako je pečeňovka; *Krakauer*, pravá tradičná rakúska klobása, v sebe nikdy nemala viac tuku, než uvádzal recept. A pokiaľ si na údeniny Weimertovcov už tristo rokov nikto nestážoval, nie je dôvod, prečo by si na ne mali ľudia sťažovať v Rakúsku pod Hitlerovou nadvládou.

Taký bol každodenný pragmatizmus. Preto otec anšlus akceptoval a spojenie Rakúska s Nemeckom zhodnotil stručným vyhlásením: „Nedovoľme, aby táto zmena ovplyvnila náš život!“

Rodina Weimertovcov bola najzvláštnejším nenávisným patriarchátom, aký si možno predstaviť. Otcovo slovo bolo sväté, ale iba v tom prípade, ak ho akceptovala babička. Anna Teresa Weimertová rozhodovala o tom, aký tvar má mať vianočná štrúdlá, ako dlho sa budú piecť jablká do nej, aký stôl by bolo treba kúpiť, aby sa nezničila dubová dlážka v salóne, ale aj o tom, aké knihy by jej nevesta mala čítať v tehotenstve. Franzova matka Honorata Aufhauserová nebola žiadna bystrá intelektuálka, ale zbožná žena s veľkým srdcom, ktorá prala, upratovala, starala sa o domácnosť a rodila deti. Nikto ju nenútil. Bola to jej vlastná voľba vychádzajúca zo srdca.

Do tejto rodiny sa narodil Franz Weimert. Mal dvoch starších bratov: Lorenza – lekára, vzdelaného, sčítaného človeka, a jeho pravý opak Friedricha – robotníka pracujúceho vo Viedni, ktorý sa do Drasenhofenu vracal veľmi zriedka. Vo svojej podstate bol samotár a introvert a v rodine platil za čudáka.

Franz bol tretí, najmladší syn, milované, dobré a ochotné dieťa. Nikdy nevyhľadával spory s rovesníkmi, pomáhal otcovi, usilovne sa učil a každý deň chodil do kostola.

* * *

Sviatok *pesach* v tisícdeväťstotridsiatom deviatom roku bol svojim spôsobom nezvyčajný. Prebiehal v atmosfére pre mnohých ľudí nevysvetliteľného rozdelenia. Na jar toho roku definitívne zomrelo Československo. Vznikol slobodný slovenský štát postavaný na protičeských, ultrakatolíckych a nekompromisne antisemitských princípoch, čo sa Slováci snažili dávať Židom najavo na každom kroku. Milenin otec bol pred rozpadom Československa vynikajú-

cim právnikom, po jeho rozpade bol naďalej vynikajúcim právnikom, ale už židovským. Z prívlastku „židovský“, vymedzujúceho neviditeľnú hranicu medzi národnosťami, pramenilo zúfalstvo. Advokát Elias Zinger bol „tým“ právnikom, židovskou pijavicou vysávajúcou peniaze z chudobných Slovákov, ktorí predsa žijú vo vlastnom štáte podľa princípov svojej viery.

Milena *pesach* nemala rada, hoci tento sviatok bol v jej cirkvi kľúčový. Nerada upratovala, lenže židovská tradícia prikazovala pripraviť nielen dušu, ale aj domov. Každá šálka sa musela lesknúť. Neznášala vajíčka servírované počas *sederu*, slávnostnej rodinnej večere, ani horké bylinky, chren, čakanku a šaláty. Toho roku však pociťovala zvláštny nepokoj, ktorý naplňal milovaného otca. Nedokázala si vysvetliť príčinu jeho strachu. Doposiaľ ju otec (matka o čosi menej) chránil, a tak žila v blaženej nevedomosti o prichádzajúcej búrke. Hoci sa antisemitizmus Slovensku nevyhol, Milena nevnímala nijakú hrozbu. Žila vo svojom svete. Nič okrem nej samej ju nezaujímal.

Flirt s Dávidom jej ukázal krehkosť vzťahov medzi ľuďmi pochádzajúcimi z dvoch svetov. Naivne si nahovárala, že môže preniknúť do sveta katolíkov a oni môžu spoznať jej svet. Sklamala sa. Uzavretosť oboch komunít sa ukázala priveľká. Keď sa otec dopyčul, že jeho dcéra si dopisuje so Slovákom, navyše katolíkom, vyzval ju, aby sa spamätala.

„Pamätaj na to, že Najvyšší ti určil osud židovskej manželky a matky,“ povedal jej.

Táto otcova rozhodnosť, ktorá bola výrazom jeho snahy o dcérino šťastie podľa práva a zvykov ich hrdého ľudu, mala v tú jar ešte dohru, ktorú Milena nechcela a ani nedokázala vnímať. Po *pesachovom sederi*, po vypití troch pohárov suchého kóšer vína (v každom zbožnom židovskom dome bol štvrtý pohár vždy určený pre proroka Eliáša), sa otec s vážnou tvárou prihovril rodine: „Musíme sa spoločne rozhodnúť, či zostaneme tu na Slovensku, alebo odídeme do Palestíny.“

V jeho slovách sa skrývala veľká obava o rodinu. Všetci očakávali, že rozhodnutie urobí on. Starý Elias Zinger priznal, že hovoril s rabínom, rodinným priateľom dôstojným Majzelsom. Spoločne dospeli k názoru, že treba zachovať pokoj. Slovensko bolo ich krajinou, bez ohľadu na to, čo si o tom mysleli Slováci. Keď túto zem budovali za Františka Jozefa ako časť habsburskej monarchie a potom ju budovali za Masarykovho Československa, prečo by naďalej nemohli byť slovenskými Židmi za Tisovej vlády? Rozhodli sa, že zostanú.

Milena vôbec netúžila cestovať do Palestíny. Desila ju vzdialenosť tejto púštnej krajiny, s ktorou ju nič nespájalo. Okrem toho sa bála ťažkých životných podmienok, pretože veľa židovských kolonistov žilo asketicky, skoro ako kočovníci. Keď počula, že zostanú na Slovensku, veľmi sa jej uľavilo. Aspoň mala istotu, že začne v pokoji študovať na bratislavskom konzervatóriu.

ČIERNA A PURPUROVÁ WOJCIECH DUTKA

Prvé slovenské vydanie

Vydalo vydavateľstvo Lindeni v roku 2022 v spoločnosti
Albatros Media Slovakia, s. r. o., so sídlom Mickiewiczova 9,
Bratislava, Slovenská republika

Číslo publikácie 2 547

Zodpovedná redaktorka Tatiana Floreková

Technická redaktorka Jana Urbanová

Poľský originál *Czerń i purpura* vyšiel vo vydavateľstve Wydawnictwo
Albatros Sp. z o. o., ul. Hlonda 2a/25, 02-972 Warszawa, v roku 2016

Preklad Peter Kýška

Redakčná a jazyková úprava Ľubica Pavelková

Obálka a sadzba Tomáš Cikán

Tlač

Cena uvedená výrobcom predstavuje nezáväznú odporúčanú
spotrebiteľskú cenu.

Objednávky kníh:

www.albatrosmedia.sk

eshop@albatrosmedia.sk

tel. č.: 02/4445 2046

ALBATROS MEDIA

Wojciech Dutka: *Czerń i purpura*

Copyright © Wojciech Dutka, 2013

All rights reserved.

Translation © Peter Kýška, 2022

Slovak edition © Albatros Media Slovakia, s. r. o., 2022

Všetky práva sú vyhradené. Žiadna časť tejto publikácie sa nesmie kopírovať a rozmnožovať za účelom rozširovania v akejkoľvek forme alebo akýmkoľvek spôsobom bez písomného súhlasu vydavateľa.

ISBN 978-80-566-2717-4